

Medijska i informaciona pismenost u Srbiji

Istraživanje potreba i postojećih praksi

CoachMIL
Scale up MediaCoach

Sufinansira
Evropska unija

Izdavač

Institut za medije i različitosti - Zapadni Balkan

Autor

Aleksandar Đokić, istraživač, Institut za medije i različitosti - Zapadni Balkan

Stefan Janjić, mentor

ISBN-978-86-919565-2-3

Ovo istraživanje izdaje Institut za medije i različitosti - Zapadni Balkan kao deo projekta *CoachMIL: Scale up MediaCoach*, koji kofinansira Evropska unija.

.....

**Sufinansira
Evropska unija**

Ovo istraživanje kofinansira Evropska unija. Izneti stavovi i mišljenja isključivo su odgovornost autora i Instituta za medije i različitosti - Zapadni Balkan, i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije niti Evropske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu. Niti Evropska unija, niti Evropska izvršna agencija za obrazovanje i kulturu ne mogu se smatrati odgovornim za iznete stavove.

CoachMIL

Scale up MediaCoach

Medijska i informaciona pismenost u Srbiji

Istraživanje potreba
i postojećih praksi

Sadržaj

Uvod/rezime	5
Pregled literature	7
Metodologija istraživanja	11
Rezultati	11
Medijska i informaciona pismenost (MIP) u Srbiji 2020 - 2023	12
Glavni donatori koji podržavaju MIP u Srbiji	13
Procena potreba: Šta nam nedostaje?	17
Održivost i efektivnost	17
Saradnja i sinergije između različitih zainteresovanih strana	18
Zaključak	27
Preporuke	28
Literatura	29

Uvod/rezime

Medijska i informaciona pismenost predstavlja suštinski važnu veštinu u demokratskom društvu u 21. veku. Veliki broj medijskih sadržaja koji svakodnevno dopiru do ljudi zahteva barem osnovno poznavanje medijske i informacione pismenosti¹ (MIP) kako bi građani/ke mogli/e da razlikuju tačne i netačne informacije, propagandu, mis/mal/dezinformacije i manipulaciju druge vrste. Rezultati istraživanja ukazuju da je medijsku i informacionu pismenost potrebno uvesti od najranijeg uzrasta, već u predškolskom obrazovanju. Nalazi takođe ukazuju na potrebu promene obrazovnog sistema, koji je zastareo i neinovativan.

Metodologija koja je korišćena u istraživanju imala je za cilj mapiranje postojećih inicijativa, dobrih praksi, ključnih aktera, kao i identifikovanje izazova i potreba MIP u Srbiji. Ovaj istraživački izveštaj daje pregled situacije MIP u Srbiji u poslednje tri godine (2020 – 2023). Navedeni period izabran je u svetlu širenja mis/mal/dezinformacija, perioda 'infodemije', trenutnog razvoja tehnologije, posebno veštačke inteligencije (AI) i opasnosti koje one nose, kao i povećanog interesovanja donatora u podršci inicijativama MIP.

¹ U daljem tekstu MIP u delovima koji se odnose na medijsku i informacionu pismenost.

Izveštaj će opisati trenutno stanje MIP sa fokusom na kratku analizu nacionalnih strategija, programa i politika u vezi sa unapređenjem MIP, mapirati inicijative/projekte koji su implementirani ili su i dalje u toku u formalnom i neformalnom obrazovanju i proceniti razvoj MIP u ova dva obrazovna nivoa.

Svrha ovog istraživanja je da se ispita trenutno stanje MIP u Srbiji. Ono je deo regionalnog istraživanja koje su Albanian Media Institute (Albanija), Fade In (Hrvatska) i Institut za medije i različitosti - Zapadni Balkan (Srbija) u okviru projekta Scale Up Media Coach sprovedi u ove tri zemlje sa istim ciljem, da se pruži pregled situacije MIP u Albaniji, Hrvatskoj i Srbiji.

Ciljevi istraživanja su:

- analizirati trenutno stanje MIP u Srbiji, s fokusom na nacionalne strategije i politike za unapređenje MIP;
- identifikovati ključne aktere koji rade u oblasti MIP na nivou formalnog i neformalnog obrazovanja;
- identifikovati najbolje prakse i proceniti lokalne potrebe u vezi sa MIP.

U ovom istraživanju primenjivaće se pristup mešovitih metoda, uz triangulaciju kvantitativnih i kvalitativnih podataka. Tačnije, istraživači/ce će sprovesti desk-istraživanje (zakona, politika i strategija u vezi sa MIP), analizu baziranu na upitniku (za identifikaciju relevantnih ključnih aktera i inicijativa) i dubinske intervjuje (za procenu izazova i potreba u zemlji u pogledu medijske pismenosti u formalnom i neformalnom obrazovanju).

Svrha pregleda literature i desk analize je sagledavanje postojećeg pravnog, političkog i strateškog okvira zemlje u vezi MIP. Identifikacija i pregled relevantne literature, uključujući nacionalne strategije, programe ili politike, doprinosi temeljnom razumevanju MIP, prioriternih oblasti i postojećih potreba koje se adresiraju ili treba da budu adresirane.

Istraživanje je sprovedeno tokom maja, juna i jula 2023. godine u Srbiji.

Pregled literature

Mediji imaju značajan uticaj na društvo i pojedince jer utiču na naše ponašanje, formiraju, ali i utvrđuju već postojeće stavove i oblikuju mišljenja. Medijski sadržaji koji svakodnevno dolaze do nas mogu i te kako uticati na sve navedeno, te je upravo iz ovog razloga MIP važna kako bismo mogli da takvim sadržajima pristupamo kritički, a na kraju i da na zdrav način konzumiramo sve medijske sadržaje koji dolaze do nas.

„Medijska i informaciona pismenost predstavlja jednu od osnovnih kompetencija svih građana, a u procesu medijskog opismenjavanja posebna pažnja obraća se na razvijanje sposobnosti kritičkog mišljenja, odnosno sposobnosti presretanja informacija dobijenih iz medija ključnim pitanjima, kojima bi se ustanovilo koji je smisao, namera i efekat informacije sa kojom se susreću. S obzirom na to da su mediji prisutni u životima svih građana, već od najmlađeg uzrasta, medijska pismenost se može smatrati kompetencijom koju je potrebno razviti i sticati kroz sve nivoe formalnog obrazovanja“ (Zvoni za medijsku pismenost, grupa autora, 2021: 7).

Mnoge nevladine, vladine i druge organizacije civilnog društva u Srbiji i svetu rade na priručnicima MIP kako bi na što bolji, ali i lakši način, pomogli građanima i građankama, pre svega nastavnicima/cama, profesorima/kama i učenicima/cama, i približili im medijsku pismenost, primere i dobre prakse iz ove oblasti. Među njima je Novosadska novinarska škola, kao i program Saznaj i razaznaj organizacije IREX u Srbiji, novinarska udruženja NUNS, UNS i NDNV², ali i Propulsion, FakeNews Tragač, Centar E8, Institut za medije i različitosti – Zapadni Balkan i druge nevladine organizacije. Osim medijskih organizacija, u ovaj proces uključeno je i Ministarstvo informisanja i telekomunikacija. Fondacija Propulsion Fond je 2022. godine u saradnji sa tadašnjim Ministarstvom kulture i informisanja Vlade Republike Srbije kreirala jedan od prvih Priručnika medijske i informacione pismenosti³ koji je namenjen roditeljima.

Medijska i informaciona pismenost (*eng. MIL*) dobila je vitalni podsticaj tokom Generalne konferencije Uneska 2019. godine, kada su 193 zemlje, među kojima je i Srbija⁴, proglasile Međunarodnu nedelju medijske i informacione pismenosti.

Indeks medijske pismenosti je u Srbiji, ali i zemljama u regionu, na veoma niskom nivou. Prema poslednjim podacima iz 2022. godine, koje je objavila

² Pun naziv novinarskih udruženja: NUNS (Nezavisno udruženje novinara Srbije), UNS (Udruženje novinara Srbije) i NDNV (Nezavisno društvo novinara Vojvodine).

³ Ceo Priručnik medijske i informacione pismenosti za roditelje je dostupan [ovde](#), posećeno: 8. 6. 2023.

⁴ Srbija među 193 zemlje koje su proglasile Međunarodnu nedelju medijske i informacione pismenosti. Više o tome [ovde](#), posećeno: 13. 6. 2023.

Fondacija za otvoreno društvo iz Sofije, Srbija se nalazi pri dnu liste evropskih zemalja, na 32. mestu od 41 zemlje obuhvaćene istraživanjem. Kako je navedeno u pomenutom istraživanju, „ove zemlje imaju nizak potencijal da se izbore sa efektima lažnih vesti i dezinformacija, uglavnom zbog slabih performansi u slobodi medija i obrazovanju“⁵.

Nastavnim planom i programom za časove maternjeg jezika i građanskog vaspitanja predviđeno je da se učenici/ce upoznaju sa medijima i medijskim žanrovima. Kako piše na sajtu Novosadske novinarske škole, medijska pismenost se od 2005. godine u obrazovnom planu i programu pojavljuje u tri nastavne jedinice u okviru građanskog vaspitanja i maternjeg jezika. „Medijska strategija Republike Srbije za 2016. godinu prepoznaje značaj medijske pismenosti kao neophodnost kojom kao društvo moramo početi da se bavimo, jer do sada nismo, barem ne u dovoljnoj meri. Rezultati poslednjih istraživanja o medijskoj pismenosti građana Srbije pokazuju da su, i pored inicijative da se mediji izučavaju u okviru nastavnih jedinica maternjeg jezika i građanskog vaspitanja, građani Srbije i dalje nedovoljno medijski pismeni.“⁶

Uvođenje medijske pismenosti u osnovne i srednje škole previđeno je u Strategiji razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period od 2020. do 2025. godine kroz meru 5.1, koja podrazumeva nastavak „procesa uvođenja medijske pismenosti u formalni obrazovni sistem, kao i razvijanje kompetencija nastavnika i profesora“, a kompetencije i ishodi koje medijsko opismenjavanje pretpostavlja pronalaze se još i u tri zakona u oblasti obrazovanja (Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i Zakonu o srednjem obrazovanju i vaspitanju) (Sigeti, 2021: 8).

Kada je reč o ostalim dokumentima, Vlada Republike Srbije prepoznala je važnost medijskog obrazovanja mladih. To pokazuju strateški dokumenti (Medijska strategija 2020-2025⁷ i Strategija razvoja obrazovanja do 2030⁸). Izuzev Vlade i organizacije civilnog društva, koje su već pomenute u ovom istraživanju, samostalno, ali i u saradnji sa javnim institucijama (primer: javni konkursi Ministarstva kulture, Ministarstva informisanja i telekomunikacija) sprovode projekte medijske i informacione pismenosti. U ovakvim projektima najčešće učestvuju prosvetni radnici/ce, novinari/ke, studenti i studentkinje novinarstva i komunikologije, ali i učenici/ce osnovnih i srednjih škola, u zavisnosti od projekata.

⁵ Više informacija o ovom istraživanju možete pronaći [ovde](#), posećeno: 30. 5. 2023.

⁶ Detaljnije na: [Medijska pismenost - NNS](#) (novinarska-skola.org.rs), posećeno: 3. 6. 2023.

⁷ [Medijska strategija](#), posećeno: 3. 6. 2023.

⁸ [Strategija razvoja obrazovanja do 2030. godine](#), posećeno: 3. 6. 2023.

Obrazovnim reformama od školske 2018/2019. godine uveden je program „Jezik, mediji i kultura“ kao obavezni izborni predmet⁹ za srednjoškolce/ke u srednjim škola, ali samo u gimnazijama. Predmet se sluša u prvoj i drugoj godini. Cilj izbornog programa „Jezik, mediji i kultura“ je doprinos unapređivanju komunikacijskih veština, razvoju medijske kulture i usvajanju kulturnih obrazaca koji će učeniku/ci omogućiti snalaženje u savremenom svetu, izgradnju identiteta i dalji profesionalni razvoj. Prema silabusu predmeta, po završetku programa učenica/k je u stanju da:

„sam kritički razmatra pozitivan i negativan uticaj medija, procenjuje značaj i uticaj informacija i izvora informacija i povezuje ih sa sopstvenim iskustvom radi rešavanja različitih situacija, prepoznaje primere manipulacije, diskriminacije i govora mržnje u medijima i ima kritički odnos prema njima, odgovorno se odnosi prema kreiranju sopstvenih medijskih poruka, komunicira na konstruktivan način, iskazuje spremnost da učestvuje u akcijama čiji je cilj unapređivanje medijske kulture i da razlikuje kulturne od popularnih sadržaja i na osnovu toga donosi vrednosne sudove“¹⁰.

Prema istraživanju Novosadske novinarske škole, najvećim nedostatkom se može smatrati nepostojanje systemske uređenosti planiranih edukacija, sprovođenja istraživanja i kreiranja edukativne literature. „Ovakvo stanje se može smatrati posledicom disperzivnosti aktera koji ovakve programe sprovode bez zajedničkog konsenzusa o konkretnim potrebama, nivoima znanja različitih ciljnih grupa i adekvatnim modalitetima edukativnih aktivnosti koji odgovaraju različitim uzrastima i profesijama“ (Zvoni za medijsku pismenost, grupa autora, 2021: 10).

Upravo se Novosadska novinarska škola kroz brojne projekte izdvojila kao pionir i nosilac ove teme u Srbiji. Sigeti i Janjatović Jovanović iz ove organizacije radile su istraživanje koje se tiče medijske pismenosti na fakultetima gde se obrazuju učitelji/ce i nastavnici/e, a broj fakulteta koji je analiziran u ovom istraživanju je 41. One su u svom zaključnom razmatranju iznele da se izazov primene MIP u osnovnom i srednjem obrazovanju nalazi u tome što se najkvalitetniji oblik primene, koji se odnosi na implementaciju lekcija iz već postojećih predmeta, ne može učiniti obaveznim, niti se može dati konkretno uputstvo profesorima/kama na koji način da to učine. „Priručnici i primeri lekcija mogu služiti kao pomoćno sredstvo i prelazno rešenje, međutim, krajnji cilj kojem bi trebalo stremiti jeste sinteza znanja u kreativnoj analizi i produkciji medijskih poruka. Stoga bi trebalo ukazati na kontinuirano obrazovanje prosvetnih radnika kao na jedan od mogućih odgovora, pri čemu je prvi korak svakako fakultetsko obrazovanje“ (Sigeti, Janjatović Jovanović, 2023: 33).

⁹ Reformom gimnazija koja je početa u školskoj 2018/19 godini uvedeni su novi izborni, ali obavezni programi, a učenici su birali jedan od ponuđenih šest. Sem predmeta Pojedinaac, grupa i društvo, Zdravlje i sport, Obrazovanje za održivi razvoj, Primenjene nauke, Umetnost i dizajn, učenici su imali prilike i da izaberu predmet koji je posvećen medijskoj pismenosti – Jezik, mediji i kultura.

¹⁰ Detaljan pregled silabusa predmeta „Jezik mediji i kultura“ dostupan je na linku [ovde](#), posećeno: 3. 6. 2023.

Autorka Violeta Kecman u svojoj doktorskoj disertaciji bavila se medijskom pismenošću i kritičkim razmišljanjem. Kao glavne zaključke ističe da je neophodno pravilno vaspitanje i obrazovanje (institucionalno i vaninstitucionalno) kod učenika/ka, kao i veća uključenost odgovornih obrazovnih institucija u oblasti stručnog usavršavanja nastavnica/ka. Pored toga, Kecman navodi da je važno napraviti odgovarajući priručnik za nastavnike/ce, koji bi podrazumevao predloge za realizaciju određenih nastavnih sadržaja, nastavne pripreme za čas, radne materijale za učenike/ce, instrumente za evaluaciju, a koji bi ponajviše pomogao nastavnicima/cama da razviju svest o značaju i mogućnostima nastave čiji je cilj razvijanje medijske pismenosti. „Istovremeno, značajnu ulogu u razvoju medijske pismenosti mogu da obezbede i škole, promovisanjem ideja medijske pismenosti i podrškom učenicima da kreativno koriste medije u nastavi, tehnički opremajući učionice za nastavu medijske pismenosti računarima i internetom, regulišući upotrebu uređaja (poput pametnih telefona) u školskom prostoru“ (Kecman, 2020: 243).

Metodologija istraživanja

Da bi se prikazali rezultati ovog istraživanja, metodologija istraživanja je uključivala pristup mešovitim metoda, odnosno primenu kvantitativnih i kvalitativnih metoda istraživanja. Istraživački upitnik je prosleđen civilnom sektoru, državnim organima, formalnim obrazovnim institucijama, akterima relevantnim za obrazovanje/obuku nastavnika/ca, onlajn platformama koje se bave MIP, medijima, akademskim zajednicama i bibliotekama, kako bi se identifikovali relevantni ključni akteri i inicijative koji se bave temom MIP u Srbiji. Istraživači/ce su prethodno mapirali/le ključne aktere koji su potom popunili istraživački upitnik. Koristeći analizu na osnovu upitnika, istraživanjem se dobijaju relevantni podaci o tome koji i kakvi projekti su realizovani ili se sprovode, koje aktivnosti se sprovode u okviru projekata i šta vide kao ključne mere i radnje za unapređenje MIP u budućnosti.

Upitnik je u potpunosti sproveden onlajn i prosleđen relevantnim akterima i institucijama koje su prethodno mapirane za potrebe ovog istraživanja. Upitnik je sadržao tri sekcije: saradnja i zajedničke akcije u oblasti medijske i informacione pismenosti (MIP), akcije/projekti u vezi sa medijskom i informacionom pismenošću (MIP) i potrebe medijske i informacione pismenosti.

Kada je reč o dubinskim intervjuima, oni su prvenstveno služili za procenu izazova i potreba u zemlji u vezi sa MIP u formalnom i neformalnom obrazovanju, budući da su odgovore na ova pitanja dala relevantni/e eksert/kinje iz oblasti MIP u Srbiji, koja rade u nevladinim organizacijama, institucijama, u formalnom obrazovanju, medijskim udruženjima, bibliotekama i medijima.

Rezultati

Rezultati istraživanja pokazuju da su skoro sve institucije/organizacije koje su kontaktirane imale projekte vezane za MIP. Najveći donatori ovakvih projekata bili su Evropska unija, Ambasada SAD u Beogradu i (u to vreme) Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije i druge organizacije koje dodeljuju sredstva za projekte koji se tiču MIP. Tip projekta koji je najviše realizovan je obezbeđivanje resursa, istraživanja i platforme za umrežavanje, o čemu će biti reči u nastavku ovog istraživanja. Direktni korisnici/e ovakvih projekata su mladi, nastavnici/ce i studenti/kinje, a projekti se uglavnom realizuju u okviru civilnog sektora, formalnih

obrazovnih institucija, državnih organa i medijske industrije. Istraživanje je pokazalo da MIP projekti najviše doprinose razvoju veštine medijske pismenosti, a u okviru veštine medijske pismenosti, kritičko mišljenje je veština koju većina projekata ima za cilj da razvije.

Sagovornici/e sa kojima smo razgovarali su naglasili/e da projekti MIP postoje, ali oni često nisu održivi, jer se nakon završetka projekata gubi komunikacija sa korisnicima/cama. Umrežavanje civilnog sektora koji radi u oblasti MIP, kao i dugoročniji projekti mogli bi da doprinesu održavanju smislene komunikacije i saradnje sa korisnicima/cama koji učestvuju u projektima. Kao važnu komponentu, svi sagovornici/e su istakli/e značaj uključivanja korisnika/ca, odnosno njihovog angažovanja u proizvodnji sadržaja, jer će na taj način učiti, ali i doprineti edukaciji ciljnih grupa sa kojima rade.

Medijska i informaciona pismenost (MIP) u Srbiji 2020 - 2023

Sveukupno, 24 organizacije i institucije su odgovorile na upitnik, i to: 2 odgovora organa javnih vlasti, 4 odgovora iz formalnih obrazovnih institucija, 12 iz civilnog društva, 1 iz onlajn MIP platforme, 3 iz medijske industrije, 1 iz audio-vizuelne industrije i 2 iz biblioteke.

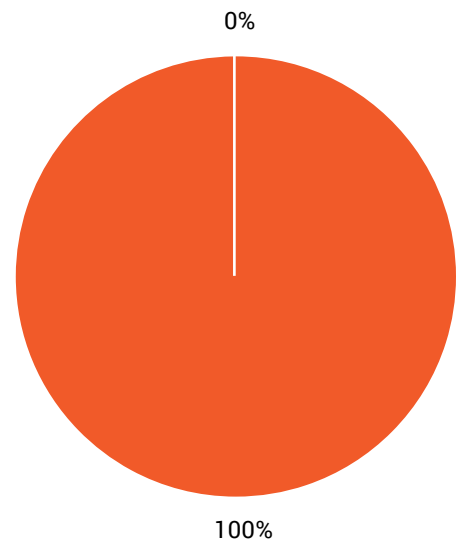
Kada je u pitanju kategorija institucija, najviše odgovora došlo je iz civilnog sektora (50%), zatim formalno obrazovnih institucija (16,7%), medija (12,5%), organa javne vlasti (8,3%). Po jedan odgovor stigao je od onlajn platforme (4,2%), produkcijske kuće (4,2%) i biblioteke (4,2%).

Od ukupnog broja analiziranih MIP projekata, 50% sprovodi se na nacionalnom nivou. Slede međunarodni projekti sa 20,8%, dok 16,7% radi na regionalnom nivou. Na nivou okruga ima 12,5%, kao i na lokalnom (12,5%). Novinarska udruženja rade različito – NDNV radi na pokrajinskom, lokalnom i republičkom nivou, dok je rad NUNS-a na republičkom nivou, ali aktivno rade u regionu sa partnerskim organizacijama, kao i na međunarodnom nivou, jer su članovi EFJ (Evropske federacije novinara) i IJF (Međunarodne federacije novinara). Isticala se i Biblioteka grada Beograda koja svoju delatnost obavlja na više nivoa. Primarni nivo delovanja je lokalni, ali se aktivnosti odvijaju i u saradnji sa drugim bibliotekama i institucijama u zemlji. Kada je reč o medijima, City smart radio radi na lokalnom nivou, dok City smart media portal radi na nacionalnom nivou.

Da li ste tokom poslednje tri godine (2020-2023) preuzeli bilo kakve akcije u oblasti medijske i informacione pismenosti (MIP)?

- Da
- Ne

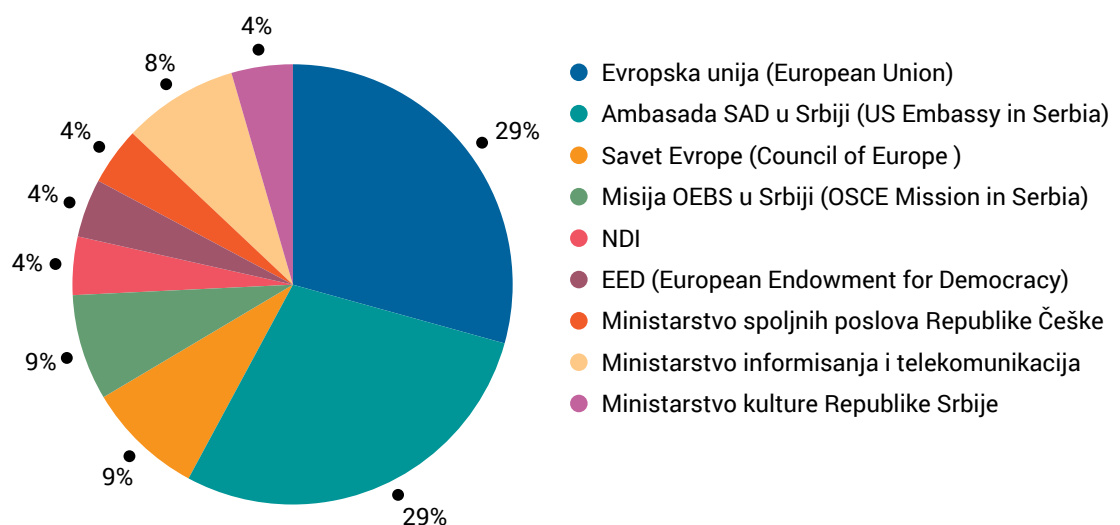
Grafikon 1: Svi akteri preuzeli su neke od akcija u poslednje tri godine u oblasti medijske i informacione pismenosti (MIP)

Akcije u domenu medijske pismenosti mogli bismo grupisati u nekoliko domena: obuke, istraživanja, zagovaranje/zastupanje, izrada resursa i kampanje, obezbeđivanje sredstava i angažovanje građana/ki. Najviše je bilo obuka (62,5%), zatim slede istraživanja (16,7%) i zagovaranje/zastupanje (12,5%). Na četvrtom mestu su resursi (8,3%), a potom kampanje (4,2%), obezbeđivanje sredstava (4,2%) i angažovanje građanki/a (4,2%).

Glavni donatori koji podržavaju MIP u Srbiji

Ko su glavni donatori koji su vas podržali kada je u pitanju medijska i informaciona pismenost (MIP)?

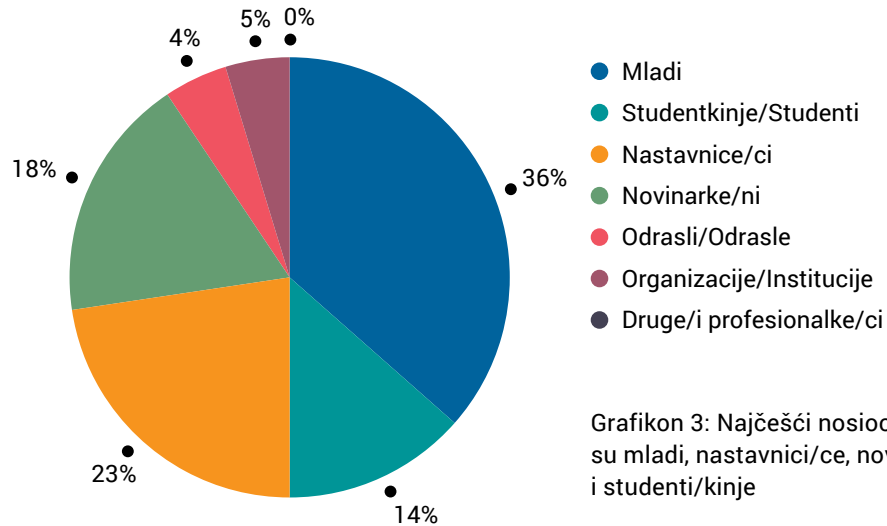
Grafikon 2: Najveći donatori u oblasti medijske i informacione pismenosti u Srbiji Evropska unija i Ambasada SAD u Srbiji

Jedan od zadataka upitnika bila je identifikacija aktera koje anketirane organizacije, mediji i institucije prepoznaju kao najvažnije učesnike/ce u procesu medijskog opismenjavanja. Najčešći odgovori bili su: Novosadska novinarska škola, IREX, Raskrikavanje i KRIK, Istinomer, FakeNews Tragač, Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS), Institut za medije i različitosti - Zapadni Balkan, Ministarstvo informisanja i telekomunikacija, Media & reform centar Niš i Fondacija Slavko Ćuruvija. Kada je reč o vrstama akcija i aktivnostima, to je uglavnom na polju obuka, publikacija i istraživanja.

Različiti tipovi projekata realizovali su se u periodu od 2020. do 2023. godine. Među njima su *Media literacy hub* niškog Media & reform centra, *Local Media and Young Journalists Fight against Covid-19 Disinformation* NDNV-a, *Inicijativa za novu medijsku i digitalnu pismenost (Nova pismenost)* Propulsion-a i Ministarstva informisanja i telekomunikacija, program *Saznaj i razaznaj* organizacije IREX u Srbiji, *Fake News Exposed – Strengthening the capacity of journalists and election monitors in Serbia to confront disinformation and propaganda* Istinomera, *FakeNews Tragač za generaciju bez dezinformacija* FakeNews Tragača, *Zvoni za MIP – osnaživanje učenja medijske i informacione pismenosti u školskom sistemu Srbije* Novosadske novinarske škole i drugi.

Više od trećine projekata (37,5%) razvijalo je u navedenom periodu *Resurse* koji obuhvataju TV i/ili sadržaje objavljene onlajn, informativne letke, video zapise, audio zapise, nastavne planove, module nastavnog plana i programa, veb stranice i slično, koji se odnose na medijsku pismenost. Sa druge strane približno šestina aktivnosti (16,75%) odnosila se na *Istraživanje* koje uključuje značajna kvalitativna ili kvantitativna istraživanja o različitim aspektima medijske pismenosti, koje su priredili i/ili široko koristili praktičari/ke medijske pismenosti. Za *Mrežne platforme* koje uključuju konferencije, seminare, sastanke, onlajn i oflajn forume, biltene i baze podataka zauzelo se 12,5% projekata. Naposletku, 4,2% fokusiralo se na *Angažovanje građana/ki*, što podrazumeva lokalne projekte za osnaživanje krajnjih korisnika/ca putem kontakta licem u lice, telefonskog ili onlajn kontakta. Treba napomenuti da je Propulsion svojim programima obuhvatio sve navedene aktivnosti, dok je Ministarstvo informisanja i telekomunikacija kombinovalo dva pristupa – radili su istraživanje koje je sprovedeno 2020. godine, zatim su kreirali medijske sadržaje u 2021, dok su 2022. godine organizovali obuke/treninge.

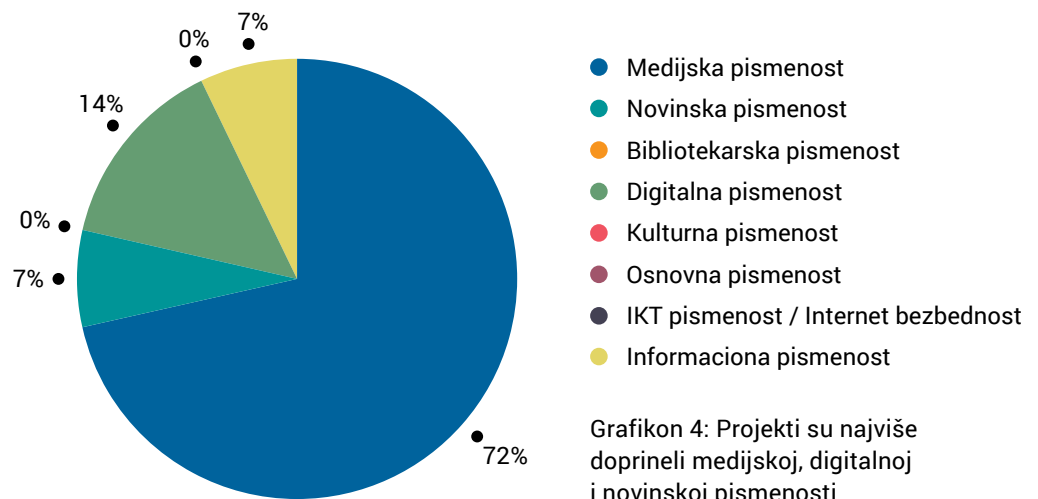
Ko su direktni nosioci projekta?

Grafikon 3: Najčešći nosioci projekta su mladi, nastavnici/ce, novinari/ke i studenti/kinje

Direktni nosioci projekata su najčešće mladi, potom slede nastavnici/ce, novinari/ke, studenti i studentkinje, kao i odrasli/e i organizacije i institucije. Program *Nova pismenost* bio je posvećen većem broju grupa: mladima, roditeljima i nastavnicima/cama, influenserima/kama, odnosno kreatorima/kama na društvenim mrežama, državnim službenicima/cama i zaposlenima u korporativnom sektoru, kao i široj javnosti kroz kampanje. Istinomer je radio sa posmatračima/cama izbora i sa novinarima/kama, a Ministarstvo informisanja i telekomunikacija sa različitim ciljnim grupama, kao što su roditelji, biznismeni/ke, preduzetnici/e i službenici/e iz javne uprave.

Kojoj kategoriji medijske i informacione pismenosti (MIP) je ovaj projekat doprineo?

Grafikon 4: Projekti su najviše doprineli medijskoj, digitalnoj i novinskoj pismenosti

Projekti organizacija i institucija najviše su doprineli jačanju medijske pismenosti – (72%), zatim po učestalosti odgovora sledi digitalna pismenost (14%), a na kraju novinska i informaciona pismenost (7%). Niko od ispitanika/ca nije naveo bibliotekarsku, kulturnu, IKT i osnovnu pismenost kao primarni okvir delovanja.

Veština kritičkog mišljenja odnosno razumevanje kako medijska industrija funkcioniše i kako se konstruišu medijske poruke, kao glavna veština MIP koja se razvijala ili se i dalje razvija u okviru projekta, bila je u fokusu većine analiziranih projekata (66.7%). Ostale veštine MIP naglašavane su u projektima organizacija/institucija samo u pojedinačnim slučajevima. To obuhvata kreativne veštine (4,2%), interkulturalni dijalog (4,2%), ispravnu upotrebu medija (4,2%), učešće i angažovanje (4,2%) i višestruke veštine medijske i novinske pismenosti (4,2%). Jedna od organizacija/institucija radila je na unapređivanju svih navedenih veština MIP (4,2%).

Najviše projekata realizovano je na nacionalnom nivou (62,5%), potom slede lokalni (16,7%) i internacionalni projekti (8,3%). Po jedan projekat realizovan je na okružnom (4,2%) i regionalnom nivou (4,2%).

Prosečno trajanje projekata analiziranih organizacija/institucija je nešto duže od šest meseci, tačnije 6,3 meseca, dok je 12,5% ispitanika/ca reklo da ima projekte koji su trajali manje od 6 meseci. Samo jedna organizacija (4,2%) imala je projekat koji je trajao 48 meseci. U jednoj organizaciji projekat traje šest godina, ali ima nekoliko faza (4,2%). Kao jedan od izazova ističe se kratko prosečno trajanje projekata, što može ukazati na probleme sa obezbeđivanjem održivosti, nastavkom saradnje sa angažovanim korisnicima/cama i obezbeđivanjem dugotrajnih efekata.

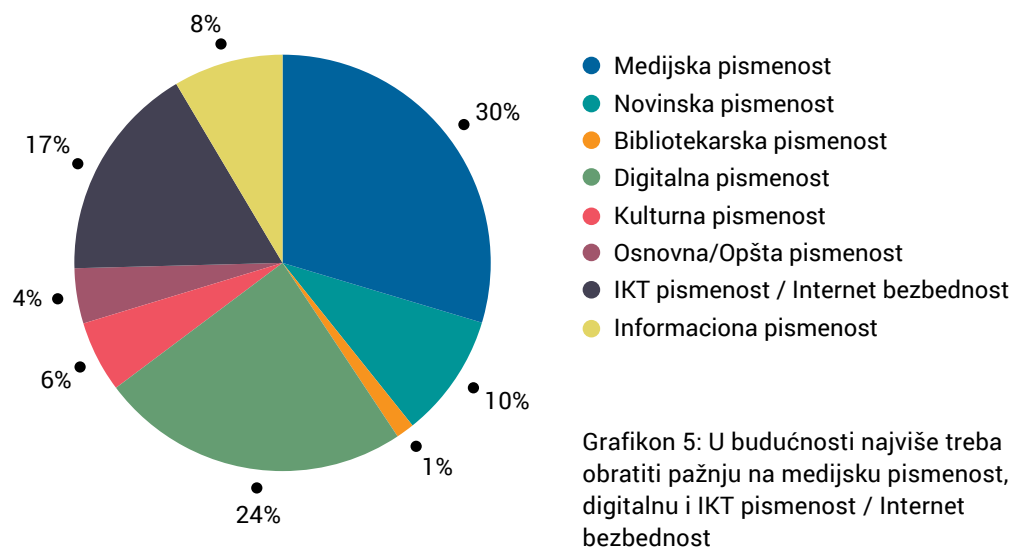
Na pitanje da označe važnost MIP, 66,7% ispitanika/ca je reklo da su projekti MIP izuzetno važni, a 29,2% je reklo da su važni. Samo 4,2% reklo je da je realizovani projekat potpuno nevažan.

Procena potreba: Šta nam nedostaje?

Da bismo procenili potrebe medijske i informacione pismenosti u Srbiji i šta nedostaje, ovom pitanju smo posvetili jedan segment u upitniku, kao i u dubinskim intervjuima sa sagovornicima/cama. Ključni nalazi potvrđuju potrebu za jačanjem medijske, ali i neophodnost unapređenja digitalne pismenosti i bezbednosnih veština, zbog okruženja u kome se nalazimo. Potrebno je više obuka, kako za studente/kinje, tako i za mlade uopšte, ali ne treba zaboraviti ni druge građane/ke. Više rada treba uložiti u umrežavanje, ali i u kampanje medijske i informacione pismenosti, kako bi se doprelo do šire publike i podigla svest građana/ki.

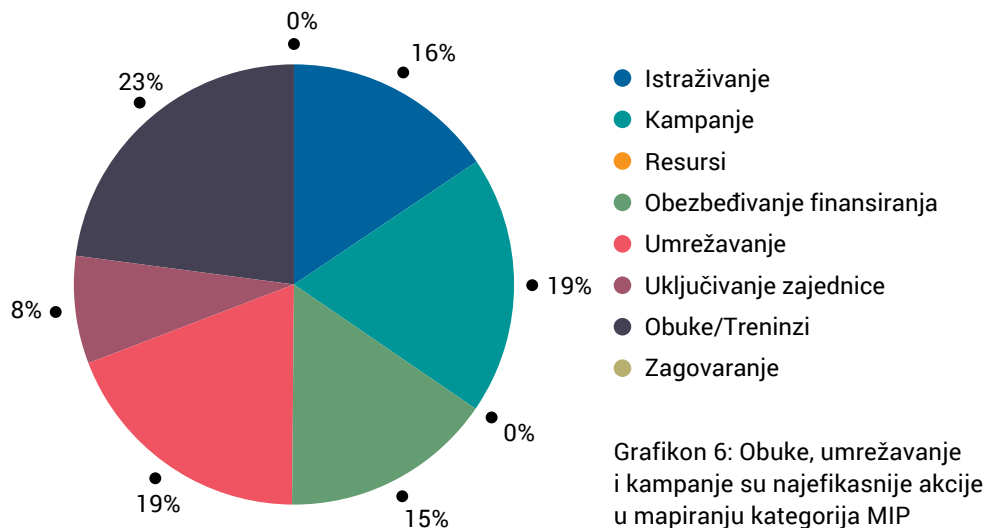
Održivost i efektivnost

Na koje aspekte medijske i informacione pismenosti (MIP) treba obratiti pažnju u budućim akcijama? Izaberite tri najvažnija.

Kao najvažnije aspekte delovanja u budućim MIP akcijama ispitanici/ce izdvajaju osnaživanje medijske pismenosti – (30%), digitalne pismenosti – (24%) i IKT pismenosti / Internet bezbednost (17%). Potom sledi novinska pismenost (10%), informaciona (8%) i kulturna (4%). Da na osnovnoj, odnosno opštoj pismenosti, takođe treba raditi reklo je 4% organizacija/institucija, dok je samo jedna izdvojila važnost unapređivanja bibliotekarske pismenosti (1%).

Koje vrste akcija bi bile najefikasnije u mapiranju kategorija medijske i informacione pismenosti (MIP)?

Najefikasnije akcije u mapiranju kategorija MIP delatnosti su obuke i treninzi, za šta se odlučila gotovo četvrtina ispitanika/ca (23%). Na drugom mestu su kampanje i umrežavanje (19%), a na trećem istraživanje i obezbeđivanje finansiranja (16%), nakon čega sledi uključivanje zajednice (8%). Institucije i organizacije ne vide zagovaranje i izgradnju resursa kao prioritetne zadatke u ovoj oblasti.

Saradnja i sinergija između različitih zainteresovanih strana

U cilju procene izazova i potreba u zemlji u pogledu jačanja MIP u formalnom i neformalnom obrazovanju, sprovedeno je 13 onlajn dubinskih intervju sa predstavnicima/cama organizacija i institucija u Srbiji, i to: pet intervju sa predstavnicima/cama civilnog sektora, četiri sa predstavnicima/cama formalnih obrazovnih institucija, tri sa predstavnicima/cama medijske industrije, jedna sa predstavnicom javnog organa i jedna sa predstavnicom biblioteka.

U ovom delu biće prikazane tri teme koje su bile u fokusu dubinskih intervju: pristup u rešavanju MIP, izazovi u polju MIP i najbolje prakse u vezi sa MIP.

Milica Janjatović Jovanović iz Novosadske novinarske škole (NNS) ističe da je potrebno prvo raditi na promeni formalnog obrazovanja koje je zastarelo, ali dodaje i da ne treba zaboraviti odgovornost medija. Kao treću i najvažniju stvar ističe ujedinjavanje civilnog sektora, koji je trenutno stub medijskog opismenjavanja u Srbiji.

„Ono što nama kao civilnom društvu nedostaje je ujedinjavanje. Dešava se često da čujemo za aktivnosti jedni drugih tek ili pošto se aktivnost realizovala ili u toku aktivnosti. Mnogo bi više značilo, da se udružimo, da pokrивamo različite ciljne grupe, da ne objavljujemo svi isti priručnik, da ne pokrивamo svi iste teme. Potrebno je da dobrovoljno pokrenemo tu vrstu akcije, da se ujediniamo kako bismo radili sistematičnije“.

Marta Mitrović iz niškog udruženja Medija polis kaže da je ključ u formalnom obrazovanju, te da MIP mora da postoji od najnižeg razreda.

„Ne kao izborni predmet, ne kao predmeti koji su deo nekog predmeta koji će držati neko ko će popuniti fond, već ozbiljan predmet gde će se raditi na tome. Neformalno obrazovanje i edukacije jesu dobre, ali ne obuhvataju široki krug ljudi. Dobre su kao dopuna i kao podstrek“.

Sa dvema sagovornicama saglasna je i redovna profesorka Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu dr Ana Martinoli. Ona kaže da je uvođenje MIP proces koji ne može da se prepusti samo jednoj liniji, već u tome treba da učestvuje država kroz svoje zakone i institucije.

„Ta edukacija mora da bude permanentna, to nije proces koji se u nekom trenutku završava. Mora da postoji razmena, kroz interaktivan proces onoga ko predaje i onoga ko preuzima to znanje“.

Upravnik Departmana za komunikologiju i novinarstvo Filozofskog fakulteta u Nišu doc. dr Neven Obradović kaže da bez MIP ne možemo najbolje da razumemo društvo, jer ga mediji oblikuju u najvećoj meri.

„Mi se kao departman trudimo da utičemo i širimo tu ideju da predmet Jezik, mediji i kultura ne bi trebalo da se tako zove, već da baš imamo predmet Medijska pismenost i da bi taj predmet trebalo da predaju svršeni studenti novinarstva i komunikologije koji su jedini kompetentni u društvu da taj predmet predaju i precizno đacima prenesu sve ono što u biti jeste medijska pismenost, te se nadam se da će to biti prepoznato u društvu“.

Sličnog mišljenja je i doc. dr Marko Nedeljković sa Fakulteta političkih nauka, koji kaže da rad nevladinih organizacija nije dovoljan i da, ako želimo da razvijamo pravi kritički odnos, predstavnici vlasti moraju da razumeju važnost MIP.

„Efekti medijske i informacione pismenosti, koliko god svi mi radili na tome, po mom mišljenju, vrlo su ograničeni i suženi na jedan krug ljudi, jer ne možemo da radimo sa svim grupama, a samim tim je vrlo sužen i

krug ljudi koji može da ima neku korist od toga. Zaista mislim da treba što više insistirati na tome da se uključe državne institucije koje treba da se time bave, ali ne na nivou na kom je to bilo do sada“.

Prof. dr Dejan Pralica sa Odseka za medijske studije Filozofskog fakulteta u Novom Sadu smatra da se srpski jezik i jezička kultura moraju slušati na svim fakultetima makar jedan semestar, jer dobar deo akademskih građana/ki, kako ističe, danas ne zna da se pravilno izražava. Kada je reč o medijskoj pismenosti, Pralica kaže da je ona važna za opšte opismenjavanje i kulturu savremenog čoveka.

Sa mišljenjima prethodnih sagovornika/ca nije saglasna generalna sekretarka NUNS Tamara Filipović Stevanović. Ona ističe da ne treba uvoditi nikakav novi predmet koji bi bio posvećen kritičkom mišljenju i MIP, jer je to, kako kaže, sastavni deo svake nauke.

„U prirodi čoveka je da postavlja pitanja i da sumnja, odnosno trebalo bi da je tako. Kritičko mišljenje je nešto što bi trebalo da se podstiče na fakultetima koji obrazuju nastavni kadar. Mislim da je potrebno da se više potencira i da se radi na tome. Definitivno postoji potreba za unapređenjem znanja svih predavača o digitalnom prostoru i onome što nam on nosi“.

Nemanja Marinović iz Centra E8 i urednik omladinskog portala Zoomer.rs ima drugačiju perspektivu. On ističe da obrazovni sistem mora da postane senzibilisan za novije generacije koje su prisutne na društvenim mrežama zbog toga što dosta znaju i što mnogo više koriste različite informacione tehnologije.

„Društvo se dramatično promenilo – lektire se više ne čitaju, već se slušaju na različitim spotifajima i drugim platformama, mladi se više ne informišu iz klasičnih medija, već isključivo na društvenim mrežama. MIP mora biti deo obaveznog kurikuluma pre svega jer se mladi rađaju sa telefonima, a ne sa beležnicom i olovkom. Problem je što to vuče različiti nivo drugih stvari, jer kadar koji bi držao MIP nije senzibilisan i ne prati moderne trendove. Prvo bi škola morala da izađe iz svojih, zastarelih, definisanih okvira, a onda mora da ide kroz druge nivoe, kao što je edukacija roditelja, koji su ključan faktor, do edukacije i samih mladih ljudi koji provode previše vremena na društvenim mrežama. Oni sami nisu svesni opasnosti, a ni toga da te društvene mreže njima kreiraju svet i da te informacije do kojih dolaze nisu ono što je objektivna stvarnost“.

Tamara Stankov iz Media & reform centra Niš kaže da je ključno uvesti MIP u obrazovanje još od vrtića.

„Deci su svi izvori informacija dostupni mnogo pre nego što oni mogu da ih razumeju, zato je važno na vreme početi sa edukacijom, ali ne samo dece već i roditelja. Takođe je važan pristup kroz medijske sadržaje – nije važno da neko zna šta je MIP, već je važno da znaju koje alate mogu da koriste da bi informacije proverili“.

Maja Zarić iz Ministarstva informisanja i telekomunikacija ističe da se poboljšanje nivoa MIP može sagledavati zahvaljujući indeksu MIP.

„Da bismo znali kako nešto može da se poboljša, ja mislim da prvo moramo da znamo kako se to nešto meri. Ustanovljen je bio indeks samopercepcije MIP u okviru programa *Nova pismenost* i on je pokazivao neki boljitak iz godine u godinu kako je projekat išao, međutim, trebalo bi možda izraditi neki novi indeks merenja. MIP je široka oblast, nemamo zapravo jednu ustanovljenu metodologiju na osnovu koje bismo mogli da ustanovimo gde smo na toj listi. Tu bi zapravo, po mom mišljenju, bilo potrebno ustanoviti neki indeks u odnosu na druge merljive indekse evropske metodologije. Mi ćemo se truditi uz pomoć međunarodnih partnera da akcenat stavimo na to u narednom periodu, odnosno na formiranje indeksa i na merenje poboljšanja. Verujem da poboljšanja sigurno ima jer aktivnosti u domenu MIP ima jako mnogo, ali toga nikad nije dosta s obzirom na tehnološke promene u društvu, pa s tim ni MIP nije na dovoljno visokom nivou“.

Kada su u pitanju izazovi MIP, ključ je u nedostatku dugoročnog finansiranja projekata MIP, a rezultat toga je gubitak kontakata sa ciljnim grupama sa kojima se radilo. Prema istraživanju Novosadske novinarske škole, predmet Jezik, mediji i kultura popularan je među srednjoškolcima/kama i to pokazuju podaci istraživanja, međutim, kada su analizirali rezultate tog programa odnosno prezentacije učenika/ca koje se nalaze na sajtovima škola, videlo se da ima puno pogrešnih informacija i promašenih poenti.

„Vidi se da su neke stvari u oblasti regulative i samoregulative pogrešno razumeli, pa onda učenici kritikuju neku stvar koju mediji dobro urade, misleći da mediji tako ne smeju da postupaju, i tome slično. Vidi se da u praksi to ne funkcioniše baš kako bi trebalo i to je izazov kada mi radimo MIP obuke, što ne možemo da ispratimo ciljnu grupu do kraja. Naravno, mi se vratimo u školu, posavetujemo nastavnike, međutim, ne možemo na sistemskom nivou da pratimo primenu“.

Sandra Nikolić iz Biblioteke grada Beograda ističe da im je najveći izazov bio u radu sa studentima/kinjama, jer je bilo najteže pokrenuti diskusiju.

„Bili su pasivniji, dok su kolege bibliotekari bili izuzetno raspoloženi za diskusiju i analiziranje sadržaja, što je, na primer, malo pravilo problem kolegama zbog satnice samog treninga na kraju“.

Ana Duraki, menadžerka programa „Saznaj i razaznaj“ iz IREX organizacije u Srbiji, ističe da su tokom rada imali tehničke i suštinske izazove.

„Mi smo imali izazove u tehničkom smislu kao međunarodna organizacija koja ne može da akredituje svoj program s obzirom da se vodi kao nerezident. Nekada je bilo teško tehnički zbog toga što nam je donator Američka ambasada i to što se to posmatra na određeni način, pogotovo kada je reč o formalnom sistemu obrazovanja gde je trebalo da sprovodimo treninge. S druge strane, prepoznali smo izazov angažovanja mladih. Njih je jako teško motivisati i angažovati. I dalje mislim da se oslanjaju na autoritete, te je napredak moguće ostvariti kroz saradnju s njihovim nastavnicima. Ne postoji taj trenutak da mladi stupe, da oni budu vršnjački edukatori i da vide prostor gde mogu da deluju na određeni način u okviru svojih zajednica, već i dalje imaju malo pasivniji pristup svemu tome“.

Tamara Filipović Stevanović iz NUNS-a ističe da se od MIP pravi veliki bauk i da je to nešto što je odavno postojalo.

„To je razvijanje kritičkog mišljenja ili sprovođenje etike profesionalnog novinarstva. Sada se razmatra kao neka nova nauka, što mislim da je nepotrebno. Ima izazova kada je reč o unapređenju veština novinara, jer mi u Srbiji zapravo dosta kaskamo za svetom, u kontekstu upotrebe naprednih oruđa i onda tu možda nemamo dovoljnu ekspertizu kada tražimo nekog da dođe da pruži nešto što se sada nudi na našim treninzima i obukama“.

Kada je u pitanju rad Centra E8, Nemanja Marinović ističe da se izazovi MIP tiču njihovog dometa, što je povezano sa finansijskim planom.

„Ako smo fokusirani na digitalne medije i društvene mreže, ako se to ne pogura finansijski, algoritam nam neće biti mnogo naklonjen. Najveći problem je dostizanje šire publike i izlaženje iz mehura. Što se tiče konkretnog rada sa mladima, tu je najveći izazov osvestiti neke stvari koje su oni već naučili kroz praćenje medija što možda nije bilo dovoljno kritički i vratiti se na to da, bez obzira koliko smo bombardovani različitim tipovima nekvalitetnog sadržaja, zapravo znamo šta je etički, a šta nije“.

Doc. dr Neven Obradović sa Filozofskog fakulteta u Nišu kaže da je proces uvođenja studenata/kinja prve godine novinarstva u studije medija veoma izazovan, i to zbog načina razumevanja i čitanja medija.

„Važno je da kritički posmatraju i da se tako 'inficiraju' medijima, važno je da njima usadimo da prate medije i da znaju da ih čitaju. Kasnije, s godinama, to postaju ljudi koji kritički razmatraju medije i to nama mnogo olakšava rad na časovima, gde zajednički analiziramo medijsku sliku Srbije i sveta“.

Doc. dr Marko Nedeljković sa Fakulteta političkih nauka ističe da je najveći izazov zainteresovati onih koji vas prate, te smatra da je MIP neuhvatljiva kategorija koja podrazumeva mnogo toga.

„Drugi izazov sa MIP je to što je za takve teme vrlo teško uključiti i zainteresovati nekoga da se time bavi ozbiljno. Tema sama po sebi nije toliko atraktivna, usudiću se da kažem čak malo i dosadna. Zapravo, najviše zavisi od pristupa temi“.

Njegova koleginica sa Fakulteta dramskih umetnosti dr Ana Martinoli najveći izazov vidi u suočavanju studentkinja i studenata sa predrasudama koje imaju.

„Mislim da je problem što nismo svi, mislim na koleginice i kolege sa FDU, a pre svega na kolege sa umetničkih smerova koji se baš bave proizvodnjom sadržaja, jednako senzibilisani i što nemamo dovoljno znanja i veština da sad ovim novim generacijama koje su potpuno drugačije nego što smo mi bili i koji drugačije čitaju/slušaju/uče, da im na neki adekvatan način ta znanja prenesemo. Mislim da mlada publika na drugačiji način koristi medije i da polusvesno upija mnoga značenja koja ne preispituje, i mislim da je to neka nova veština koju će biti najteže naučiti jer je previše sadržaja. Lako je usvajati, a ne preispitati“.

Prof. dr Dejan Pralica sa Odseka za medijske studije Filozofskog fakulteta u Novom Sadu najveći izazov vidi u površnom znanju studentkinja i studenata o medijima i društvenim mrežama, odnosno nekritičko mišljenje i neznanje kada je u pitanju važnost da se provere izvori informisanja, relevantnost neke informacije i koliko je neka informacija od javnog interesa ili ne.

Sagovornici/e ističu da postoje već ustanovljene dobre prakse u vezi sa MIP. Međutim, kao najbolje izdvajaju direktno uključivanje u rad i proizvodnju medijskih sadržaja, kvizova, do zajedničkog rada na publikovanju lekcija i priručnika za nastavnike/ce, trenere/kinje, mlade, novinare/ke i ostale profesionalce/ke.

Milica Janjatović Jovanović iz Novosadske novinarske škole ističe da se u radu sa nastavnicima/cama kao odlična praksa pokazalo njihovo direktno uključivanje u izradu nastavnih materijala koje podrazumevaju uključivanje MIP u konkretne nastavne jedinice.

„Kroz druga istraživanja koja smo radili, rezultati pokazuju da to nastavnicima fali, da to njih interesuje, ali da se zbune kada treba da primene na svom času i ne znaju gde bi MIP implemetirali, te im ovakvi priručnici dosta dobro dođu, a pre svega jer su ih priredile njihove kolege koje već poznaju dinamiku časa. Kada su u pitanju učenici, potrebno ih je što više uključivati u izradu medijskih sadržaja – kroz radioničarski rad oni dobiju i znanje gde da potraže relevantne izvore za informacije i druge bitne stvari“.

Marta Mitrović iz udruženja Medija polis ističe da je važan pristup deci kroz različite aplikacije i igrice koje podrazumevaju edukaciju o medijskim sadržajima.

„Nemoguće je vratiti osnovce i srednjoškolce knjigama i iz njih ih učiti MIP“.

Prof. dr Ana Martinoli kaže da je ključ u uključivanju drugih.

„Bitno je da ljudi koje obučavamo sami, kroz aktivnosti, dođu do zaključka. Ne treba samo ispričati, već ih uključiti u proces samog učenja“.

Doc. dr Neven Obradović smatra da je bitno konstantno praćenje svega što se dešava u svetu i primena tog znanja na praktičnim vežbama u okviru predmeta, a kao najbolji primer za to izdvaja film u nastavi.

Doc. dr Marko Nedeljković sa Fakulteta političkih nauka ističe da je praktičan rad najbitniji – da nekoga ubedite da razmišlja.

„Najveće oduševljenje se javi onog trenutka kada date nekom mogućnost da kaže nešto, da se uključi i date mu neku povratnu informaciju kroz razgovor i onda ga posle toga pitate još jednom: 'A šta misliš o tome?'. Neverovatno je koliko ta vrsta pristupa nedostaje i studentima i mladima, a ne da se izađe samo na govornicu i da se predaje. Važno je pitati i uključiti mlade. MIP nije stvar za predavanja, već je stvar da nekoga uključite da razmišlja“.

Sandra Nikolić iz Biblioteke grada Beograda ističe da su kvizovi izuzetno inovativna stvar, koja je odlična za mlade.

„Mi koristimo Kahoot i pomoću njega merimo usvojeno znanje pre i posle kviza. Takođe, koristimo video animirane materijale koji već postoje na Youtube-u. Smatramo da je mladima to mnogo značajnije, jer su više upućeni na vizuelni sadržaj, nego na tekstualni“.

Tamara Filipović Stevanović iz NUNS-a kaže da su se trudili da priđu mladima što više, te su imali radionice sa Savetom za štampu za srednjoškolce/ke.

„Radili smo sa Njuz.net-om radionice sa decom u školi, gde smo davali vesti koje su tačne i one koje su izmišljene, a koje je pripremao Njuz.net. Važno je raditi neposredno, a igrice za mlade su nešto na čemu treba raditi kada je u pitanju MIP. Odlične su radionice Fondacije Tijane Jurić o predatorima i zaštiti dece koja imaju takvo iskustvo. Oni su te radionice radili za edukatore i srednjoškolce, i to treba spustiti na niže godine, odnosno razrede“.

Nemanja Marinović iz Centra E8 kaže da nama inovativni pristupi nisu potrebni, jer imamo jako dobre alate.

„Problem je što ti alati nisu institucionalizovani i ne dolaze do mladih. Ono što mi koristimo jeste najkласičniji pristup – evo ti i razmišljaj, pogledaj ovo, analiziraj, da li vidiš nešto problematično i samo razmišljaj. Bitno je negovati kritičko mišljenje, i stalno ponavljati da mladi moraju da uče da misle i razmišljaju“.

Kako bi što bolje i na inovativniji način prišli mladima, program „Saznaj i razaznaj“ odlučio je da u svoj program uvrsti i trivija večeri edukativno-zabavnog karaktera.

„Na taj način, kroz trivija večeri, mladi imaju zabavan i edukativan format gde mogu da čuju više o MIP. Ako su mladi onlajn, onda onlajn kurs ima više smisla, te smo zato pokrenuli i našu onlajn platformu Promišljeno&Provereno. Takođe, u novi, unapređeni, kurikulum uvrstili smo veštačku inteligenciju za koju smatramo da je izuzetno važna“, ističe Ana Duraki.

Maja Zarić iz Ministarstva informisanja i telekomunikacija ističe da su oni napravili aplikaciju za nastavnike/ce na kojoj se nalaze priručnici sa digitalnim alatom prilagođenim iskustvu korisnika/ca.

„U narednom periodu planiramo adaptaciju aplikacije sa međunarodnim partnerima. Kao inovativni pristup bih izdvojila mini serijal 'Heroji medijske pismenosti' u kome se obrađuje 18 tema iz priručnika. Ovaj serijal se emitovao između blokova nastave koja je bila onlajn za vreme

pandemije virusa korona, a kasnije je išao i na javne medijske servise – RTS i RTV. Zajedno sa EU centrom smo među prvima pokrenuli i serijal vebinara na temu dezinformacija, informacione pandemije i drugih tema za vreme pandemije virusa korona i to je trajalo tokom vanrednog stanja. Slične teme UNESCO je pokrenuo tek kasnije, u junu“.

Prof. dr Dejan Pralica sa Odseka za medijske studije Filozofskog fakulteta u Novom Sadu ističe da su mediji sami po sebi interesantni i da je bitno mladima ukazati na neke od sitnica koje su im promicale i na koje nisu obraćali pažnju.

„Vrlo brzo postaju svesni važnosti koje mediji imaju za demokratsko društvo i koliko je pluralizam mišljenja i kritičko promišljanje nešto što čini sastavni deo njihovih života, a čega do određenog trenutka nisu bili svesni. Samo ih treba podstaći na to. Moja predavanja nikad nisu ista. Sve zavisi od toga kakvu grupu studenata imam u učionici. Nekad samo razgovaramo, nekad polemishemo, nekad gledamo primere i komentarišemo zajedno“.

Tamara Stankov iz Media & reform centra iz Niša ističe da su stalno u potrazi za inovativnim pristupima.

„Na osnovu dosadašnjeg iskustva mogu da kažem da su praktičan rad, interaktivnost i primeri ključni da bi neko razumeo MIP i njihovu važnost“.

Zaključak

Na osnovu kvantitativne analize i dubinskih intervjuja dolazimo do zaključka da je MIP izuzetno značajna oblast rada brojnih organizacija i institucija u Srbiji. Kako bi se dalje unapredila, neophodno je da se promeni formalni obrazovni sistem, koji je po mišljenju pojedinih sagovornika/ca zastareo i ne ide u korak sa vremenom. Takođe sagovornici/e ističu važnost podržavanja rada nevladinih organizacija koje kroz projekte i različite inicijative jačaju MIP i podstiču kritičko razmišljanje kod građana/ki.

Neke od organizacija se duži niz godina bore da se MIP na neki način uvede u formalni obrazovni sistem. Jedan deo MIP izučava se u okviru predmeta Jezik, mediji i kultura, međutim, istraživanje Novosadske novinarske škole (NNS) pokazuje da ishodi tog predmeta nisu uvek dobri, jer u velikoj meri dolazi do promašenih poenti i pogrešnih informacija. Nastavnici/e su, prema istraživanju NNS, informaciono pismeniji od svojih učenika/ca, ali ne na zadovoljavajućem nivou da bi bez ikakve pripreme mogli da predaju predmet koji zahteva znanje i iskustvo u dekonstrukciji medijskih poruka. Takođe, kako primećuju neki sagovornici/e, potrebne su veštine kako bi se tema i učenje MIP učinili interaktivnijim i zanimljivijim. Upravo je zbog ovoga izuzetno važan rad nevladinih organizacija koji kroz svoje projekte obučavaju nastavnički kadar koji predaje MIP.

Koliko je MIP značajna govori podatak da svi/e sagovornici/e ističu da se ona mora uvesti od predškolskog obrazovanja, jer su deca u velikoj meri izložena medijima od ranog detinjstva. Osim dece, studenata/kinja i mladih, treba raditi i na edukaciji roditelja, čija je uloga u ovom procesu veoma važna.

Da ne bi dolazilo do nagomilavanja istih projektnih proizvoda, neke od nevladinih organizacija predlažu umrežavanje, koje trenutno nedostaje, a umnogome bi pomoglo daljem razvijanju MIP tako što bi se svaka organizacija profilisala u nekom od polja poput istraživanja, sprovođenja kampanja, obuka/treninga i drugih važnih komponenti koje obuhvataju MIP. Pored toga, potrebno je napraviti dobru metodologiju kojom bi se merio indeks MIP, kako se evaluacija napretka ne bi zasnivala isključivo na samoproceni. Merenje indeksa MIP je značajno kako bi se videla poboljšanja pre i posle određenih treninga/obuka i kako bi se pratio napredak ove oblasti.

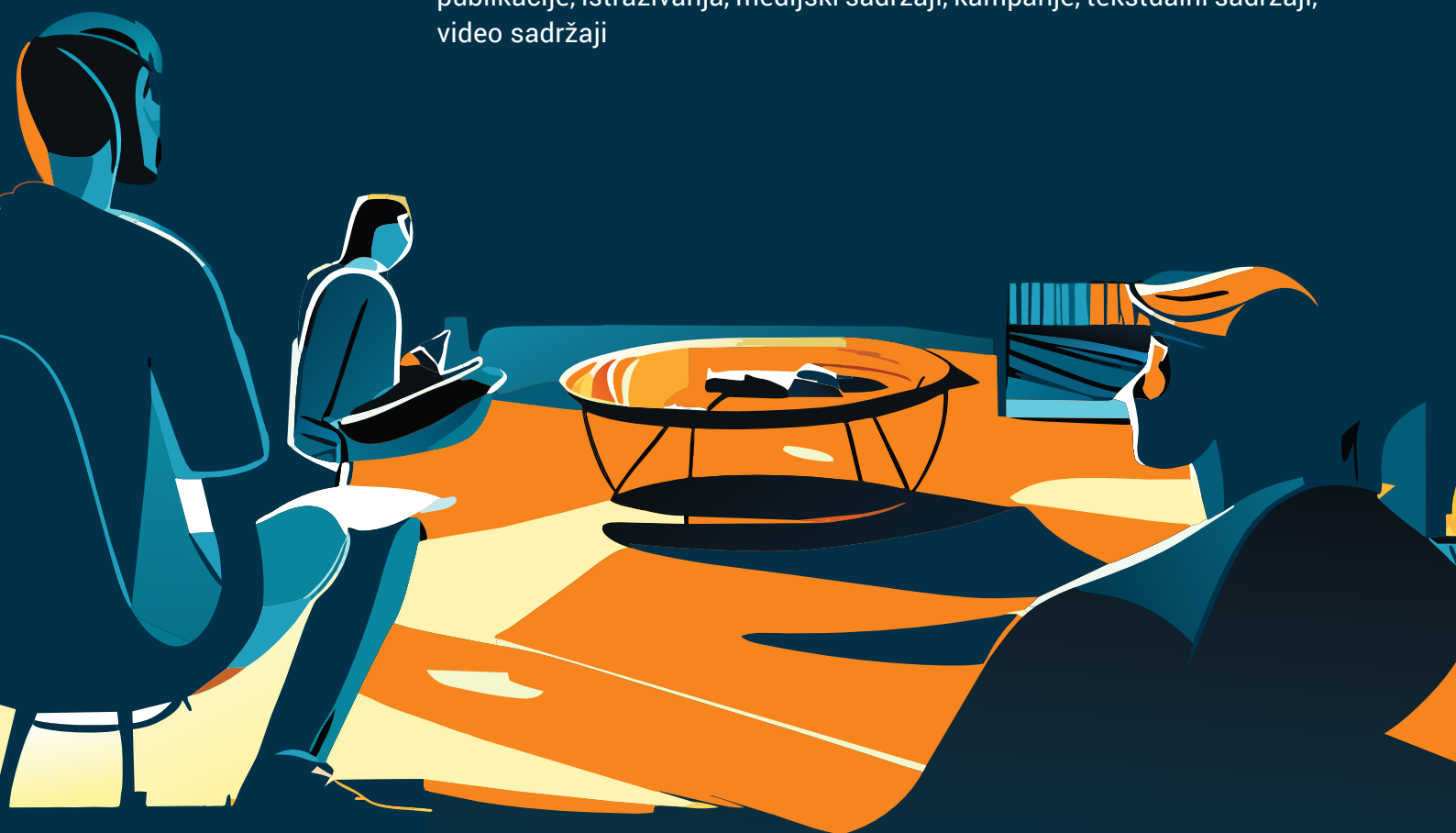
Opšti zaključak ovog istraživanja je da je potreba i značaj MIP prepoznata od strane nevladinih organizacija, institucija sistema, bibliotekara/ki i formalnih obrazovnih ustanova i da na njenom jačanju treba raditi u budućnosti.

Preporuke

Radi unapređenja MIP u formalnom i neformalnom obrazovanju predlažemo:

- Uvođenje MIP u formalni obrazovni sistem od najnižeg nivoa obrazovanja
- Potrebno je da MIP predaju nastavnici/e koji/e su se edukovali/e kroz adekvatne programe, te treba razmotriti mogućnost uključivanja svršenih studenata/kinja novinarstva i komunikologije
- Umrežavanje civilnog društva radi bolje sistematizacije projekata i projektnih ideja
- Integrisanje MIP u obrazovanje nastavnika/ca na svim fakultetima na kojima se obrazuje nastavni kadar
- Nastaviti kontinuiranu obuku građanki i građana u oblasti MIP kroz projekte relevantnih nevladinih organizacija
- Izraditi metodologiju koja će uspešno meriti znanja i veštine MIP pre i posle sprovođenja obuke/treninga
- Uključiti krajnje korisnike/ce treninga/obuka u implementaciju sadržaja: publikacije, istraživanja, medijski sadržaji, kampanje, tekstualni sadržaji, video sadržaji

Literatura

„How It Started, How It is Going: Media Literacy Index 2022“, Open Society Institute Sofia, accessed May 30, 2023,

[HowItStarted_MediaLiteracyIndex2022_ENG_.pdf \(osis.bg\)](#)

„Medijska pismenost“, Novosadska novinarska škola, posećeno 3. 6. 2023.,

[Medijska pismenost - NNŠ \(novinarska-skola.org.rs\)](#)

„Priručnik medijske i informacione pismenosti za roditelje“, Fondacija Propulsion Fond i Ministarstvo kulture i informisanja Vlade Republike Srbije, posećeno 3. 6. 2023.,

[Priručnik-za-roditelje_260-x-171-mm_05_web.pdf \(novapismenost.rs\)](#)

„Program izbornih predmeta“, Gimnazija Raška, posećeno 3. 6. 2023.,

[Microsoft Word - izborni \(gimnazijaraska.edu.rs\)](#)

„Strategija razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine“, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, posećeno 3. 6. 2023.,

[1-SROVRS-2030_MASTER_0402_V1.pdf \(prosveta.gov.rs\)](#)

„Strategija razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020-2025. godina“, Vlada Republike Srbije, posećeno 3. 6. 2023.,

[Medijska_strategija210_cyr.pdf \(srbija.gov.rs\)](#)

„Zvoni za medijsku pismenost“, Novosadska novinarska škola, Novi Sad, posećeno 3. 6. 2023.,

<https://medijskapismenost.org.rs/2021/11/02/prirucnik-za-nastavnike-zvoni-za-medijsku-pismenost/>

Kecman, Violeta. „Medijska pismenost u srednjem obrazovanju: Podsticaj za kritičko mišljenje adolescenata u Srbiji početkom 21. veka.“ Doktorska disertacija, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 2020.

Sigeti, Valentina. „Istraživanje: postojeće metode sprovođenja medijske i informacione pismenosti u obrazovanju.“, Novosadska novinarska škola, Novi Sad, posećeno: 3. 6. 2023.,

https://novinarska-skola.org.rs/wp-content/uploads/2021/12/Istra-zivanje_Postojece-metode-sprovođenja-MIP-u-obrazovanju.pdf

Sigeti, Janjatović Jovanović. „Medijska pismenost na fakultetima za obrazovanje učitelja i nastavnika“. Novosadska novinarska škola, Novi Sad, posećeno: 3. 6. 2023.,

<https://novinarska-skola.org.rs/wp-content/uploads/2023/02/Medijs-ka-pismenost-na-fakultetima-za-obrazovanje-ucitelja-i-nastavnika.pdf>

Aneks lista institucija i organizacija

- Media & reform centar Niš,
- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti,
- Nezavisno udruženje novinara Vojvodine (NDNV),
- Fondacija Propulsion Fond,
- Centar E8 – Portal Zoomer.rs,
- Kritički,
- IREX,
- Istinomer,
- FakeNews Tragač,
- Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS),
- Biblioteka grada Beograda,
- Centar za profesionalizaciju medija i medijsku pismenost (CEPROM),
- Biblioteka plus,
- Udruženje novinara Srbije (UNS),
- City smart klub,
- Klub za osnaživanje mladih 018 (KOM018),
- Ministarstvo informisanja i telekomunikacija,
- Youth Vibes,
- Departman za komunikologiju i novinarstvo Filozofskog fakulteta Univerziteta u Nišu,
- Novosadska novinarska škola,
- Odsek za medijske studije Filozofskog fakulteta u Novom Sadu,
- Odeljenje za novinarstvo i komunikologiju Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu,
- Fakultet dramskih umetnosti Univerziteta u Beogradu i
- Medija polis.

Aneks lista sagovornika/ca sa kojima je obavljen dubinski intervju

- Milica Janjatović Jovanović, Novosadska novinarska škola,
- Jovana Prešić, Istinomer,
- Marta Mitrović, udruženje Medija polis,
- Ana Martinoli, Fakultet dramskih umetnosti Univerziteta u Beogradu,
- Neven Obradović, Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu,
- Dejan Pralica, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu,
- Marko Nedeljković, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu,
- Sandra Nikolić, Biblioteka grada Beograda,
- Tamara Filipović Stevanović, Nezavisno udruženje novinara Srbije,
- Tamara Stankov, Media & reform centar Niš,
- Nemanja Marinović, Centar E8 / Portal Zoomer.rs,
- Ana Duraki, IREX organizacija u Srbiji,
- Maja Zarić, Ministarstvo informisanja i telekomunikacija.

Scale up MediaCoach (CoachMIL) projekat ima za cilj da unapredi medijsku i informacionu pismenost u Albaniji, Hrvatskoj i Srbiji, koristeći Media Coach program, koji je uspešno implementiran u nekoliko EU zemalja. Projekat za cilj ima da ojača lokalne kapacitete za implementaciju treninga medijske i informacione pismenosti, dizajnira inovativne i efikasne metode treninga, razvije i podeli online set alata za edukaciju medijske i informacione pismenosti, mobiliše potencijale inovativne i kreativne medijske proizvodnje.

Ovo istraživanje kofinansira Evropska unija. Izneti stavovi i mišljenja isključivo su odgovornost autora i Instituta za medije i različitosti - Zapadni Balkan, i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije niti Evropske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu. Niti Evropska unija, niti Evropska izvršna agencija za obrazovanje i kulturu ne mogu se smatrati odgovornim za iznete stavove.

ISBN 978-86-919565-2-3

9 788691 956523

CoachMIL
Scale up MediaCoach

Sufinansira
Evropska unija